FREMTIDENS MUSEUMS- PÆDAGOGIK – VIRKELIGHEDS- FLUGT ELLER FORSKNINGS- FORMIDLING? ET FORSVAR FOR DEN EMPIRISKE PUBLIKUMSFORSKNING

Inge Meldgaard

Er det relevant at forske i museumsformidling? Dette spørgsmål besvares i dag fra museets side med et klart ja. Rapporten «Excellence and Equity» er blot et eksempel på en opprioritering af museernes formidlingsmæssige og uddannelsesmæssige funktion.

Forskningen i museumsformidling har i mange år været stærkt præget af empiriske publikumsundersøgelser, hvor man har forsøgt at måle udstillingers effekt på publikum. En opfattelse af publikum som passive modtagere af et budskab har i mange år kun haft få fortalere f.eks. i den psykologiske forskning, samt indenfor tværvideenskabelige forskningsområder som f.eks. receptionsforskning eller forskning i massekommunikation. Også fra anden side kritiseres museernes publikumsforskning. Fra en mere samfundsvidenskabelig synsvinkel hævdes det, at det væsentlige ved museumsbesøg slet ikke handler om undervisning og formidling - men snarere om en indfrielse af nogle samfundsmæssige behov.

Som et eksempel kan nævnes den franske antropolog Pierre Bourdieu, der mener, at museet ikke kan betragtes som en uddannelsesinstitution, men at museet i højere grad er et symptom på uddannelse. Hermed refereres blandt andet til ideer om museet som en institution, hvis indhold kun kan forstås af den kulturelle elite med et højt uddannelsesniveau. Det er et

væsentligt element i Bourdieus argumentation, at den kulturelle elite benytter museumsbesøg til at skabe afstand fra andre sociale klasser. Når den kulturelle elite kæmper mod pædagogisering af udstillingerne, handler det derfor i høj grad om at bevare museet som et «helligt tempel» for de få udvalgte.

Ideen om, at det er den kompetence,

72 man har opnået i kraft af et uddannelsesforløb eller i kraft af sin «medfødte» sociale baggrund, der bestemmer udbytte og oplevelse af museumsbesøg, benyttes ofte af sociologer og antropologer som en kritik af forskning i museumsformidling. Ideer om, at f.eks. ændring af udstillingsdesign forbedrer muligheden for indlæring, er set fra et samfundsfagligt udgangspunkt absurde, hvis publikums mulighed og kompetence er fastlagt forud for museumsbesøg.

I Gaynor Kavanaghs bog *Museum Languages* har G. Lawrence bidraget med artiklen *Rats, street gangs and culture*. Denne artikel er på mange måder symptomatisk for de seneste års kritik af museernes publikumsforskning. I artiklen kritiseres psykologisk orienterede og empirisk funderede undersøgelser af forholdet mellem udstilling og publikum, og der argumenteres for, at museumsbesøg handler om alt mulig andet end netop faglig formidling. De alternative bidrag til museumsdebatten har i de senere år været influeret af poststrukturalistiske og postmoderne strømninger. G. Lawrence spørger således, om det overhovedet har relevans at undersøge udstillingers virkning på publikum, i en tid hvor man taler om *the death of the author*. Dette udtryk, der stammer fra debatten om litterære tekster, refererer til ideen om, at en teksts mening eller betydning skabes, når den læses, og at der således ikke findes nogen betydning i teksten uafhængigt af læsningen af denne. Inspireret af denne tænkning hævdes det således ofte, at udstillinger kan analyseres som litterære tekster, og at man derfor ikke kan tale om, at en udstillings *mening* eksisterer i sig selv uafhængigt af dens *læsning*. Udstillede genstande ses som tomme

tegn, hvis betydning skifter med de forskellige kontekster, hvori den indgår. James Clifford har med udgangspunkt i det etnografiske museum argumenteret for, at museets genstande er et resultat af mere eller mindre tilfældige indsamlinger, og at den betydning, genstandene tillægges i museet, ikke har så meget med deres oprindelige kontekst at gøre.

Udstillinger er endvidere blevet anskuet som symbolsystemer. Lige som man i mange år har diskuteret skolens «skjulte læreplan», taler man nu om udstillingers skjulte budskaber. Inspireret af Roland Barthes har f.eks. Bjørnar Olsen studeret det arkæologiske museums konnotative sprog og påpeget, at dette i virkeligheden handler om at bekræfte det borgerlige samfunds idealer. På lignende måde har D. Haraway anskuet det naturhistoriske museum og C. Duncan og A. Wallach kunstmuseet.

Også i bogen *Zeitphänomen Musealisierung* af W. Zacharias argumenteres der for en skjult samfundsmæssig funktion, og det fremhæves, at musealisierung blandt andet handler om at kompensere for identitetstab. Det hævdes, at f.eks. det historiske museum ikke bidrager til formidling af historien, men i højere grad bidrager til, at man glemmer den.

På denne baggrund må man medgive Lawrence, at der fra ovennævnte syn på museet er et meget stort spring til de empiriske undersøgelser, hvor man med udgangspunkt i udstillingers *dennotative* sprog undersøger virkningen på publikum.

Jeg vil i det følgende kort redegøre for, hvad denne empiriske publikumsforskning har beskæftiget sig med, og på denne baggrund diskutere, om kritikken af disse undersøgelser er berettiget.

De lange køer ved de store særudstillinger viser uden tvivl, at publikum ikke kun går på museum for at «lære» eller for at se udstillingernes indhold. Museumsbesøg har også en symbolsk dimension. Fra udstillingen «Viking og Hvidekrister» Nationalmuseet i København 1993. Nationalmuseets foto.

BEHAVIORISME

Det er især de psykologisk orienterede undersøgelser, Lawrence retter sin kritik imod. Den forskning, der kvantitativt

«fylder» mest, er behavioristisk inspireret og har været anvendt i museumssammenhæng fra omkring århundredskiftet. Indenfor behaviorismen har man det udgangspunkt, at menneskelig adfærd er

74 et resultat af ydre stimuli. Der er tale om en positivistisk vidensopfattelse, hvor der lægges vægt på verificerbare og objektive undersøgelsesresultater. I publikumsundersøgelser har man derfor ikke spurgt til holdninger og oplevelser i forbindelse med museumsbesøg, fordi man har opfattet en sådan viden som værende subjektiv og utroværdig. Hvis man overhovedet har benyttet sig af interviews eller spørgeskemaundersøgelser, har der været tale om spørgsmål af en type, der gav anledning til meget præcise svar. Derimod har man foretaget et stort antal adfærdsundersøgelser, idet man har ment, at resultaterne af sådanne undersøgelser var objektive. I disse undersøgelser har man konstateret fænomenet *museumstræthed*, et begreb der indebærer, at publikum efter kort tid bevæger sig hurtigere og hurtigere gennem en udstilling. Der er tale om en psykologisk træthed, som altså ikke kan afhjælpes ved f.eks. at udstyre udstillinger med flere siddepladser. Man har desuden konstateret, at publikum i gennemsnit opholder sig ganske kort tid ved de enkelte udstillingsafsnit, at bevægelsen gennem museet ikke følger nogen plan, og at man derfor heller ikke kan påregne, at publikum ser udstillinger i følge den plan, curatorerne havde tænkt sig. Man har konstateret, at publikum kun i ringe udstrækning læser tekster, og at man lader sig *trække rundt* af lys, lyd og bevægelse. Man taler desuden om den såkaldte *højretendens*, d.v.s., at publikum under bestemte forudsætninger fortrinsvist bevæger sig til højre og i øvrigt hurtigt forlader et udstillingslokale ved synet af en dør eller et exit skilt. Man anvender udtryk som *attracting power* og *holding power* om udstillingers evne til henholdsvis at tiltrække og at fastholde

publikums opmærksomhed. I behavioristisk inspirerede undersøgelser har man desuden konstateret, at publikum stort set intet *lærer* af udstillingsbesøg. Dette sættes i forbindelse med udstillingers ofte meget dårlige «holding power». Hvis man opholder sig meget kort tid ved et bestemt udstillingsafsnit, er det forståeligt, at indlæringseffekten er ringe. (I disse undersøgelser spørger man til en meget konkret indlæring, hvor publikum skal være i stand til at gengive indholdet i udvalgte udstillingstekster.) Undersøgelser af denne type anvendes stadig i vid udstrækning og danner baggrund for nye typer udstillingsdesign, hvor man forsøger at modvirke den uheldige museumsadfærd, som er omtalt ovenfor, en adfærd, der som det rigtigt påpeges forhindrer indlæring.

INSPIRATIONEN FRA DEN KOGNITIVE PSYKOLOGI

De behavioristisk inspirerede undersøgelser er i mange år blevet stærkt kritiseret, fordi de bygger på forudsætninger, som mange i dag finder uacceptable. Den fundamentale kritik drejer sig om, at mennesker ikke kan opfattes som passive robotter, der lader sig styre af ydre stimuli og dermed f.eks. af udstillingsdesign. N. Chomsky argumenterede i 1950'erne for, at behaviorismen umuligt kunne forklare hvordan sprogtilegnelse fandt sted. Sprogtilegnelse kunne for Chomsky ikke være resultat af en simpel efterligning. Tværtimod mente han, at barnet måtte være i besiddelse af en medfødt kognitiv kompetence, som satte det i stand til at tilegne sig et sprogs struktur.

Indenfor psykologien er det i dag forskellige kognitive teorier, der er domine-

rende. En af de mest kendte forskere indenfor denne tradition er Jean Piaget. Det centrale i den kognitive tradition er, at mennesket i kraft af kognitive strukturer erkender sin verden via en aktiv mental konstruktionsproces. Piaget har i sine velkendte undersøgelser vist, hvorledes barnets evne til at tænke abstrakt udvikler sig planmæssigt og forudsigeligt, i takt med at barnet gør nye erfaringer og handler i forhold til sin omverden.

Piagets undersøgelser har haft stor indflydelse på, hvorledes undervisningen i skolerne tilrettelægges, og også på indretningen af børnemuseer og sciencecentre. Fra Piaget stammer ideen om, at børns evne til at tænke logisk udvikles, idet barnet aktivt og fysisk *handler* i forhold til sin omverden. Herfra stammer også ideen om, at børn behøver et konkret udgangspunkt for deres tænkning. De har brug for at se ting i virkeligheden, brug for at kunne røre og manipulere ting for at kunne forstå mere teoretiske forhold.

I den kognitive psykologi har man desuden den opfattelse, at ny viden tilegnes på basis af en allerede eksisterende erfaringsbaggrund. Man tilegner sig ny viden på basis af det, man ved i forvejen. For Piaget er der tale om en vekselvirkning mellem to processer - dels er der en bestræbelse på at få omgivelserne tilpasset allerede eksisterende strukturer - dels er der en bestræbelse på at ændre strukturerne i forhold til omgivelserne. Man kan opnå ny erkendelse, når man stilles overfor ting, der hverken er for velkendte eller for fremmede. Der skal være en vis form for «klangbund», hvor man i det nye kan se forbindelsen til det, man allerede ved i forvejen, men samtidig skal denne viden udfordres.

Fælles for de forskellige kognitive psyko-

logiske indfaldsvinkler er det, at de har som konsekvens, at en undervisning, der er tilpasset det enkelte individ og dets kognitive stadium, vil være langt mere effektiv i forhold til en undervisning, hvor et større antal personer udsættes for præcist det samme. På denne baggrund er det klart, at et museums publikum ikke vil reagere på samme måde stillet overfor samme type omgivelser. Hver enkelt individ vil tvært imod vælge og handle ud fra et helt individuelt udgangspunkt, hvor forhold som motivation og forhåndsinteresse vil have stor betydning.

KONSTRUKTIVISME

Konstruktivisme er et centralt og meget aktuelt begreb i denne forbindelse. Konstruktivisme refererer netop til det forhold, at erkendelse er en aktiv mental proces, og at erkendelse derfor ikke kan forstås som en passiv respons på ydre stimuli. Selv om Piaget som nævnt har haft stor indflydelse i museumsverdenen, udsættes hans ideer i stigende omfang for kritik. Margaret Donaldson viser i sin bog *Childrens Minds* på overbevisende måde, at de resultater, Piaget nåede frem til, kan tolkes anderledes. Hun viser, at den kontekst barnet befinder sig i i testsituationen på væsentlige punkter påvirker undersøgelsesresultater. Donaldson viser f.eks., at børn formår at tænke abstrakt på et langt tidligere tidspunkt, end Piaget hævdede -forudsætningen er blot, at barnet befinder sig i en for det selv meningsfuld situation.

Donaldson er stærkt inspireret af en anden kognitiv konstruktivist L. S. Vygotsky, der i modsætning til Piaget vægter sociale, kulturelle og historiske forholds

76 betydning for indlæring højt. For ham er tænkningens udvikling ikke i så høj grad som for Piaget bestemt af barnets handlen med sin omverden. For Vygotsky er den sociale situation og dermed også sproget stærkt medvirkende til tænkningens udvikling.

Inspirationen fra den kognitive konstruktivisme betyder, at museerne ofte fremhæves som institutioner der, netop fordi de er uformelle, kunne være fine indlæringsmiljøer. Hermed kan den enkelte forholde sig til en udstilling på sin egen måde. Dette synspunkt har i disse år stor tilslutning såvel i USA som i England, specielt efter udgivelsen af Gardners bog *Frames of Mind*, hvor der tales om, at mennesket ikke kun har een form for intelligens, men flere. Nogen har f.eks. en stærk rumlig begavelse, andre en visuel eller en auditiv begavelse. På denne baggrund arbejdes der på at gøre udstillingsmiljøer så alsidige som muligt, således at enhver kan tilegne sig ny viden på den baggrund, der passer hver enkelt bedst.

Som nævnt har den kognitive psykologi argumenteret for betydningen af menneskets aktive handlen med og konstruktion af sin omverden, og derfor passer f.eks. sciencecentre fint til denne orientering. De seneste års kritik af Piaget fornemmes dog tydeligt i forbindelse med diskussionen af sciencecentrenes funktion, mens til gengæld Vygotskys indlæringsteorier så småt vinder indpas. Fortalere for Vygotskys opfattelse, vil hævde, at tilegnelse af abstrakte og teoretiske begreber ikke blot finder sted, når mennesket *handler* i forhold til sin omverden, men også i kraft af sproget og de sociale relationer. Man er derfor kritisk indstillet overfor den måde, hvorpå sciencecentre ofte benyttes, hvor

publikum og ikke mindst børn på egen hånd forventes at tilegne sig viden ved selvaktivitet. Vygotskytilhængere finder det nødvendigt at sætte en sådan aktivitet ind i en sammenhæng, så der ikke blot bliver tale om en række enkeltstående og løsrevne oplevelser. I Danmark har blandt andre Marianne Hedegaard i mange år arbejdet med Vygotskys indlæringsteori og specielt konsekvenserne for folkeskolens undervisning og pædagogik.

Megen publikumsforskning i sciencecentre ser ud til at give Vygotskytilhængerne ret, idet de viser, at udbyttet af sådanne besøg ofte er meget ringe.

Kognitivt inspirerede publikumsundersøgelser vil naturligvis vægte den individuelle tilgang højt. Man satser på grundige interviews, hvor den enkeltes forudsætninger og motivation tages i betragtning. Sådanne undersøgelser betegnes ofte som *naturalistiske*. Det er klart, at interessant viden kan opnås på denne måde, men det er også klart, en sådan form for undersøgelse er tidskrævende, at den derfor er dyr, og at den naturligvis ikke giver hurtige og nemme løsninger med henblik på indretning af udstillingsmiljøer. I lighed med de behavioristisk inspirerede undersøgelser beskæftiger man sig også indenfor en kognitiv orientering med adfærdsundersøgelser, og det er klart, at omgivelser og udstillingsdesign tillægges stor betydning for publikums mulighed for at lære og gøre nye erfaringer. Men i modsætning til behaviorismen har man i den kognitive psykologi mennesket som det væsentlige udgangspunkt - det er den enkelte, der forholder sig aktivt tænkende og handlende i forhold til disse omgivelser. Dette udelukker naturligvis ikke, at man kan lede efter fællestræk i denne aktivitet.

Jeg har i det foregående redegjort for forskellige indfaldsvinkler til undersøgelse af forholdet mellem udstilling og publikum - en behavioristisk og en kognitiv, der som nævnt begge har et psykologisk udgangspunkt. Jeg omtalte desuden kort de mere samfundsorienterede og kulturelle tilgangsvinkler repræsenteret ved f.eks. Pierre Bourdieu. G. Lawrence tydeliggør i den ovenfor omtalte artikel forskellen på disse indfaldsvinkler ved følgende betragtninger: Hvis man vil teste et barns læseevne, vil behavioristen foretage en sådan test slet og ret. Den kognitive psykolog vil derimod begynde med at spørge, om barnet overhovedet har lyst til at læse, d.v.s. spørge til motivation, mens sociologen eller antropologen vil spørge om, hvilken status det at læse har i den socialklasse barnet tilhører.

Jeg vil indlede den følgende diskussion med at fastslå, at jeg som en generel betragtning finder de to sidstnævnte tilgangsvinkler særdeles relevante, mens jeg anser den behavioristiske tilgangsvinkel for at være særdeles problematisk. Behaviorismen har sit udgangspunkt i dyrepryskologi og er absolut uegnet til at redegøre for højere mentale funktioner. Som en ironisk kommentar til behaviorismens indflydelse på publikumsforskningen minder Joel Bloom om, at rotters evne til at værdsætte kunst og forstå historie er dårligt udviklet.

DE EMPIRISKE PUBLIKUMS- UNDERSØGELSER – TEORI ELLER VIRKELIGHED

Den kritik, der rettes mod behaviorismen, handler dels om, at mennesket ikke kan opfattes som en passiv robot, og at stimu-

Sjældne og verdifulde genstande af guld fungerer som et sikkert trækplaster i forhold til både børn og voksne – også på trods af de besøgendes forskellige interesser. Her »Guldmanden» fra udstillingen »Silkevejen» vist på Moesgård Museum 1990. Foto: Elsebet Morville.

lus-respons modellen dermed er uacceptabel, dels om, at de resultater, behavioristerne når frem til - i modsætning til hvad de selv tror, hverken er objektive eller ateoretiske. Den førstnævnte kritik kan de fleste tilslutte sig. Den sidstnævnte form for kritik er naturligvis også i en eller anden forstand korrekt. Behaviorismens teoretiske indhold er jo f.eks. synligt allerede i de valg der foretages. Man kan ikke forholde sig til adfærd som sådan, man bliver nødt til at vægte visse forhold og at ignorere andre. Det er nødvendigvis en *abstrakt* adfærd man beskæftiger sig med.

78 Endelig må man til slut vurdere, hvornår man mener, at en sammenhæng er observeret og en *sandhed* etableret. Kort sagt kan man ikke tale om værdi- og teoriuafhængige observationer.

Nu forholder det sig imidlertid sådan, at mange af de forskere, der beskæftiger sig med at observere publikumsadfærd, og som bestræber sig på at opnå objektive resultater, i deres egen selvforståelse ikke er behaviorister. Det gælder f.eks. een af de mest kritiserede museumsevaluatorer, som også er en af de mest aktive og produktive: H. Shettel. Shettel benytter ikke en simpel stimulus - respons model. Men det er hans opfattelse, at man godt kan tale om en udstillings virkning på publikum, og det er hans opfattelse, at en sådan påvirkning kan undersøges på videnskabelig vis. Hermed har han ikke sagt noget om årsagen til en given sammenhæng. Tanken om, at omgivelser og f.eks. udstillingsdesign påvirker publikum, kan lige såvel indpasses i en mere kognitiv forståelse. Selv om udgangspunktet i en kognitiv opfattelse er individet og dennes *konstruktion* af verden, har man aldrig hævdet, at denne «konstruktion» foregår uafhængigt af det omgivende miljø. For Piaget og ikke mindst Vygotsky er de udfordringer, miljøet tilbyder, af stor betydning for barnets udvikling. Man behøver derfor ikke at være behaviorist, fordi man undersøger forholdet mellem udstillingsdesign og publikum.

Shettels og andre *adfærdsforskeres* opfattelse, at man kan undersøge udstillingsmiljøets virkning i forhold til publikum, at publikum i en vis udstrækning reagerer ens på disse påvirkninger, og at de i øvrigt bør studeres på videnskabelig vis, er i sig selv tilstrækkelig til, at disse forskere får

flertallet af dagens antropologer, sociologer og andre humanistiske forskere på nakken. På det konkrete plan nægter disse at acceptere, at publikum lader sig styre af udstillingsdesign - man kan slet ikke tale om, at omgivelser påvirker publikum. Såvel indenfor det dominerende psykologiske paradigme, kognitivismen, som indenfor de fagområder, der er påvirket af postmoderne og poststrukturalistiske strømninger, er det i dag en udbredt opfattelse, at mennesket *selv skaber sin verden*. Til trods for denne tilsyneladende enighed, kan man på ingen måde hævde, at den kognitive psykologi og de poststrukturalistiske opfattelser har fælles baggrund. I den kognitive psykologi, som er repræsenteret ved blandt andet Piaget og Vygotsky, er *konstruktivismen* et forhold, der handler om den måde, hvorpå mennesket erkender sin omverden. Det er et forhold, der kan undersøges empirisk, som de begge har gjort det. I de poststrukturalistiske strømninger er «konstruktivismen» derimod et spørgsmål af epistemologisk karakter, et spørgsmål der handler om at vores viden om verden er subjektiv, at den altid er sproglig medieret, og at denne viden ikke handler om noget uden for sig selv. Verden er reduceret til et antal tekster, der skal læses.

Når den nyere og stadig sparsomme teoretiske museologiske litteratur forholder sig stærkt kritisk til - eller direkte ignorerer den empiriske publikumsforskning, er det på grund af en udbredt konstruktivistisk opfattelse, der på forskellige abstraktionsniveauer har subjektet som udgangspunkt. På det filosofiske plan finder man derfor forskning, der tilstræber objektivitet, uantagelig.

I følge Lawrence lider den empiriske og

objektivistiske publikumsforskning af den vrangforestilling, at teorier af sig selv *vokser* ud af de empiriske undersøgelser. I modsætning hertil fremhæver Lawrence Pierre Bourdieus undersøgelser, fordi disse undersøgelser empiri kun tjener til at sandsynliggøre en på forhånd etableret teori. I realiteten er der i begge tilfælde tale om et vekselvirkningsforhold mellem empiri og teori. Shettel lader naturligvis sine empiriske undersøgelser styre af overvejelser af teoretisk karakter, ligesom Bourdieu umuligt kan have udtænkt sine ideer uden også at tage udgangspunkt i empiriske forhold. (Visse elementer i Bourdieus teorier er dog mere abstrakte og har ingen direkte relation til empiriske forhold. Dette faktum gør dem naturligvis hverken mere eller mindre sande, blot mere abstrakte.)

Shettel går således ikke rundt og *tæller* i blinde. Det er hans teoretiske udgangspunkt, at publikum i en eller anden forstand udviser en fælles adfærd i forhold til udstillingsmiljøet, og hans undersøgelser går ud på at belyse karakteren af denne adfærd. Det er desuden min opfattelse, at disse efter kritikernes opfattelse tilsyneladende bevidstløse undersøgelser i realiteten har udgjort en slags belæg for de sofistikerede og teoritunge opfattelser, indenfor hvilke man beskæftiger sig med museets samfundsmæssige funktion. De mange teorier om, at museumsbesøg handler om noget andet end det, der er deres umiddelbare funktion (undervisning og formidling), ville næppe have været aktuelle, hvis publikumsundersøgelser havde vist, at det store flertal var seriøse museumsgængere, der læste alle udstillingsteksterne og i øvrigt ikke brugte en stor del af deres tid i museumsbutikken eller i cafeteriet.

Lawrence har naturligvis ret i, at en lang række teoretiske sammenhænge ikke udspringer af empiriske undersøgelser. Han nævner som eksempel, at det er umuligt at undersøge fænomenet *skjult bevidsthed* empirisk. Selv om fænomenet «skjult bevidsthed» ikke kan påvises empirisk, er der dog andre fænomener, der kan. Hvis man f.eks. har en antagelse om, at alle Stockholms indbyggere bærer grønne hatte, så er dette en antagelse, der kan be- eller afkræftes ved hjælp af empiriske undersøgelser. På lignende måde kan man be- eller afkræfte en påstand om, at 75% af museernes publikum i deres faktiske adfærd foretrækker f.eks. udstillinger, der indbyder til aktivitet. Det er først i det øjeblik, at man begynder at tænke over årsager til en sådan adfærd, problemerne for alvor melder sig. Man har naturligvis lov til at mene, at de abstrakte og ikke empirisk funderede problemstillinger er langt mere interessante. Men dette kan aldrig anvendes som en kritik mod de empiriske undersøgelser - man kan blot konstatere, at Lawrence tilsyneladende foretrækker at beskæftige sig med de abstrakte problemstillinger. Det er imidlertid min opfattelse, at også de mere abstrakte teoridannelser kan være mere eller mindre velfunderede fordi de ofte vil have konsekvenser, som kan underkastes en empirisk undersøgelse. Når f.eks. Bourdieus tanker fascinerer, er det netop fordi, de i vid udstrækning bekræfter mange menneskers fornemmelser af empiriske sammenhænge.

Når Shettel og andre adfærdsforskere i hundredevis af undersøgelser kan påvise en bestemt museumsadfærd, må man efter min opfattelse tage disse undersøgelsesresultater til efterretning, selv om man ikke

80 accepterer det videnskabssyn, der er deres udgangspunkt. Kritikerne hævder i virkeligheden, at man ikke kan tage de behavioristisk inspirerede undersøgelsesresultater alvorligt, fordi de har et uacceptabelt udgangspunkt. Men for det første har mange museumevaluators som ovenfor nævnt ikke det videnssyn, som man hævder. For det andet er de empiriske undersøgelsesresultater ikke bundet til det videnssyn, de udspringer af. Enhver ved, at en given empiri kan tolkes på mange forskellige måder afhængigt af det teoretiske udgangspunkt. Men det er ikke teorierne, der har skabt publikums adfærd. Denne adfærd kan undersøges empirisk, selv om teorien naturligvis som udgangspunkt bestemmer de valg, der foretages, og selv om teorien er nødvendig i tolkningen af de empiriske resultater. Teorierne er nødvendige for at give empirien mening.

Det er imidlertid korrekt, når Lawrence påpeger, at de, der udfører empiriske publikumsundersøgelser i museet, mangler teorier, der kan forklare den observerede adfærd. Derfor arbejder man i en vis udstrækning i blinde efter *trial* og *error* metoden. I forhold til disse forskeres målsætning har det f.eks. vist sig effektivt at give publikum mulighed for at handle aktivt udforskende. Man kan konstatere, at publikum under sådanne omstændigheder bruger mere tid på de enkelte udstillingselementer, at de læser mere, diskuterer mere o.s.v. (Se f.eks. C. G. Screven.) Interviewundersøgelser viser desuden at publikum finder disse aktiverende udstillinger interessante og givende. Empiriske undersøgelser viser også, at aktivitet i sig selv ikke er tilstrækkelig for en givende og udbytterig oplevelse. Mange andre for-

hold, som jeg ikke skal komme ind på skal være opfyldt, og i realiteten er der tale om en meget kompliceret problemstilling. Ideen om, at publikum kan lide at være aktivt udforskende, er således på den ene side et resultat af adfærdsundersøgelser, men på den anden side er det naturligvis også et forhold, som man undersøger, fordi det spiller en stor rolle i de kognitive og konstruktivistiske teorier.

OPLYSNINGSPROJEKTETS RELEVANS

Som nævnt plæderer Lawrence for en mere samfundsmæssig og kulturel indfaldsvinkel til undersøgelser af forholdet mellem museum og publikum. Og som nævnt er det også min opfattelse, at et sådant udgangspunkt er både interessant og relevant. Relevansen af en sådan tilgangsvinkel har dog ikke som konsekvens, at empirisk funderede publikumsundersøgelser er irrelevante. Selv om man med god ret kan hævde, at hele uddannelsessystemet har en skjult samfundsmæssig funktion, afskaffer dette ikke nødvendigheden af at foretage undersøgelser af f.eks. folkeskolens undervisning fra et pædagogisk og et psykologisk udgangspunkt. Undervisning og uddannelse har betydning for den enkelte uanset den større samfundsmæssige sammenhæng, disse systemer kan ses i. På trods af skolens funktion som f.eks. «undertrykkelsesorgan» har megen pædagogisk og psykologisk forskning som bekendt haft det som sin målsætning at sætte skolens elever i stand til aktivt at ændre deres verden. På lignende måde kan museerne naturligvis bidrage med relevant viden og berigende oplevelser for de enkelte museumsgæster, selv om det måske er museets overordnede funkti-

on at kompensere for tab af identitet eller at bekræfte det borgerlige samfunds idealer. Relevansen af eet perspektiv udelukker ikke nødvendigvis relevansen af andre. Jeg er enig med Lawrence, når han argumenterer for, at det samfundsmæssige perspektiv på museet er nødvendigt, og at undersøgelser af f.eks. arkæologiske og historiske udstillingers mere eller mindre *skjulte* funktion bør give anledning til diskussion af udstillingernes indhold. Men jeg mener ikke, at der kan være tvivl om, at museet ved siden af sin samfundsmæssige funktion også har en funktion som formidlingsinstitution, og at det derfor i høj grad er relevant at undersøge, hvorledes denne funktion kan udfyldes bedst muligt. Det forholder sig efter min opfattelse ikke sådan, at de *krav*, der fra samfundets side stilles til museet f.eks. om bekræftelse af de borgerlige samfunds idealer, gør det umuligt at lave grænseoverskridende udstillinger, eller gør det umuligt at udvikle og forske i museets formidlingsformer. Selv om det er interessant at studere udstillingernes skjulte budskaber, at studere udstillingernes konnotative sprog, og at se museet i et samfundsmæssigt perspektiv, udelukker dette ikke nødvendigheden af mere psykologisk orienterede og mere empirisk funderede publikumsundersøgelser. Selv om Bourdieus publikum i de franske kunstmuseer bruger museumsbesøg til at skabe *distinction* i forhold til andre samfundsgrupper, udelukker dette ikke, at det samme publikum kan have et intellektuelt og oplevelsesmæssigt udbytte af museumsbesøg. Det er naturligvis indlysende, at en postmoderne opfattelse, der har som konsekvens, at hele oplysningsprojektet er irrelevant, samtidig afskaffer ethvert formidlingsprojekt. Mit eget

udgangspunkt er imidlertid et andet, og heller ikke Lawrence synspunkter, som jeg her argumenterer imod, har et postmoderne udgangspunkt. Jeg kan tilslutte mig kritikken af de etnografiske, historiske og arkæologiske museer for at etablere sammenhænge, som ikke nødvendigvis har noget med fortiden eller med det fremmede at gøre. Alligevel er det min opfattelse, at disse museer på konkrete områder rummer en viden, som det er værd at formidle. Hvis man tager kritikken af disse museer alvorligt og giver dem et for kritikerne mere acceptabelt indhold, - hvis man f.eks. indbyder til debat, som det så ofte er krævet, har man stadig ikke løst de formidlingsmæssige problemer. Man vil derfor stadig være nødt til at arbejde med kommunikationsproblemer i forhold til publikum.

MUSEET SOM «SETTING»

Hvis man tager den kognitive og konstruktivistiske psykologis udgangspunkt alvorligt og accepterer, at mennesket i en eller anden forstand aktivt konstruerer sin verden, bliver det herefter et problem at forklare resultaterne af de mange publikumsundersøgelser, der viser, at museernes publikum i vid udstrækning opfører sig ens og forudsigeligt.

J. Falk taler i artiklen *Predicting Visitor Behavior* om *a setting behaviour*. Hermed refereres til det forhold, at mennesker i bestemte *settings* opfører sig forholdsvis ens på grund af fælles forventninger til situationen. Denne fælles og forudsigelige adfærd er således til stede, på trods af at vi alle er forskellige subjekter med forskellige ønsker, holdninger o.s.v. I artiklen bruges biografbesøg som eksempel på, at « the

82 setting» i høj grad bestemmer publikums meget forudsigelige adfærd. Denne adfærd kan fint forstås inden for en kognitiv psykologisk ramme, fordi publikum f.eks. i forbindelse med biografbesøg selv vælger at opføre sig på en bestemt måde. Dette argument kunne udmærket benyttes i forbindelse med museumsbesøg, selv om den fælles adfærd ikke i så høj grad som i forbindelse med biografbesøget er fremtvunget af «the setting». Man kan forestille sig, at en stor del af publikum vælger at bruge et tidspunkt i weekenden til museumsbesøg - ikke nødvendigvis for at lære noget om f.eks. arkæologi, men bare

for at gå på museum eller måske for at deltage i en begivenhed. Denne forhåndsindstilling, som den kognitive psykolog ville henføre til forhåndsinteresse og motivation, og som sociologen ville se i et samfundsmæssigt perspektiv, kunne godt forklare, hvorfor så mange opfører sig *useriøst* i museet. Man kommer i virkeligheden uden et bestemt mål for øje. Også den tyske sociolog Heiner Treinen har argumenteret for et sådant synspunkt.

Den manglende motivation for *at lære* i forbindelse med museumsbesøg har i øvrigt været anvendt af f.eks. M. B. Alt som en kritik af Shettels påstand om, at

Undersøgelser viser, at aktiverede udstillinger ikke nødvendigvis indebærer fysisk aktivitet. De næste to billeder, viser et mentalt aktiverede udsnit af udstillingen «Den ædle Vilde». Publikum konfronteres med to radikalt forskellige «bud» på vor egen fortid, – Den lykkelige og harmoniske fortid, overfor en fortid hvor livet var en kamp for at overleve. Moesgård 1987. Foto: Jens Kirkeby.

publikum intet lærer af udstillingsbesøg. Alt forklarer dette med, at publikum slet ikke kommer for at lære, og at det dermed er fuldstændig irrelevant, når Shettel undersøger netop indlæring i museet. Som ovenfor nævnt er det min opfattelse, at publikums eventuelt manglende forhåndsindstilling om f.eks. *at lære arkæologi* på museet ikke berettiger til at ignorere forskning i museumsformidling. (Jeg deler i øvrigt ikke opfattelsen af, at publikum ikke ønsker «at lære» i forbindelse med udstillingsbesøg). Også her kunne man sammenligne med skolen, hvor det nok er en kendsgerning, at de fleste børn ikke kommer med det bevidste fortsæt «at lære». Dette hindrer jo ikke, at mange børn faktisk lærer noget - mere jo bedre undervisning de udsættes for.

Det er i denne sammenhæng en ikke irrelevant betragtning, at museerne er *tænkt* som institutioner, hvor man ud over de æstetiske og følelsesmæssige indtryk også kan tilegne sig en viden. Derfor er det også i høj grad relevant at undersøge, om de mange anstrengelser museerne gør sig for netop at formidle et fagligt indhold, også virker.

Jeg mener imidlertid at andre faktorer end publikums egne forhåndsvalg og en mulig *setting adfærd* er på spil i forbindelse med museumsbesøg. I modsætning til biografbesøg, hvor «the setting» kræver en ganske bestemt adfærd, er kravene meget mindre præcise i forbindelse med museumsbesøg. En eventuel «setting» adfærd kan i museet komme til udtryk på mange forskellige måder.

*PUBLIKUMSADFÆRDEN
OG DENS BAGGRUND*

Det er min opfattelse, at udstillingsmiljøer i vid udstrækning gør det meget vanskeligt at opføre sig rationelt og velovervejet. E. S. Robinson og A. W. Melton beskrev i 1920'erne den såkaldte museumstræthed, en træthed der var psykisk bestemt, og som til dels kunne afhjælpes ved at skabe større afveksling og ved f.eks. at hjælpe publikum til at fokusere opmærksomheden på bestemte problemstillinger. De to psykologer peger på noget væsentligt, fordi traditionelle udstillingsmiljøer specielt i store museer sætter publikum i en umulig situation. Hvis man rent faktisk skulle forholde sig seriøst til de enkelte udstillingselementer, og hvis man skulle se *det hele*, ville det for mange udstillingers vedkommende medføre et museumsbesøg af adskillige timers varighed - ja for visse udstillingers vedkommende kunne et besøg vare dage eller uger. Da dette er umuligt, tvinger ydre omstændigheder til en særdeles overfladisk museumsadfærd. Ydre omstændigheder kan være, at man måske ikke så ofte går på museum, og at man derfor ikke har nogen forventning om at vende tilbage. Dette gælder jo i høj grad for turisten, som måske kun ser en bestemt udstilling een gang. Man kan her til indvende, at publikum jo blot kan vælge enkelte afsnit ud til nærmere studium, men en sådan udvælgelse kan kun foretages på baggrund af et overblik over udstillingens indhold, - et overblik, som man måske ikke har eller er i stand til at få. (Det er ikke nødvendigvis tilfredsstillende at studere et katalog, fordi man netop gerne vil se de udstillede genstande i virkeligheden.) Disse forhold er i sig selv tilstræk-

kelige til at skabe overfladisk adfærd, en adfærd som i høj grad forstærkes, hvis der er tale om et publikum med børn. (En meget stor del af museernes publikum - bortset fra kunstmuseernes - er børnefamilier: L. Dierking og J. Falk.)

Selv om disse forhold muligvis kan forklare baggrunden for den *useriøse* museumsadfærd, er det stadig et ubesvaret spørgsmål, hvorfor så stor en del af publikum tilsyneladende opfører sig ens og f.eks. lader sig tiltrække af de samme ting. Ligesom jeg ovenfor argumenterede for, at man måtte tage adfærdsundersøgelsernes resultater alvorligt, også selv om de er teoretisk *upassende*, må man også være parat til at indrømme, at visse typer adfærd i dette tilfælde kan kræve f.eks. en biologisk forklaring. I bogen *Anthropological Other or Burmese Brother* argumenterer antropologen Melford Spiro for, at en del kulturelle forhold med hensyn til den funktion de opfylder i samfundet kan have naturlige eller biologiske forklaringer. Spiro ønsker med sin artikel at kritisere den ekstreme form for kulturrelativisme som i visse antropologiske kredse, dyrkes kraftigt i disse år. En kulturrelativisme der betyder, at forskellige kulturer på intet punkt kan sammenlignes med hinanden, og at alle forklaringer er kulturelt specifikke og dermed *lige gode* (Se f.eks. C. Geertz.) Spiro mener, at denne form for kulturrelativisme kun kan opretholdes, hvis man totalt benægter, at menneskearten er et led i den biologiske evolution. Hvis man imidlertid har dette som sin forudsætning, må man også acceptere, at mennesket ikke kun kan karakteriseres ved at have «kultur». Mennesket må nødvendigvis også være natur. Også Levi-Strauss har det som udgangspunkt, at den menneskelige evne

til at strukturere og kategorisere er et biologisk forhold, og at f.eks. incesttabooet er universelt og dermed ikke kun kulturelt, men også biologisk bestemt. Spiro nævner en række andre biologiske forhold som i høj grad har kulturel relevans som f.eks. menneskeartens lange opfostringsperiode, tilknytningsadfærd, frygt for smerte og bisexual reproduktion. Han nævner, at f.eks. en forulempelse af stærkt internaliserede kulturelle normer og værdier i alle kulturer vil medføre følelse af smerte f.eks. i form af skam og skyld. Spiro mener, at man kan forvente kulturelle modtræk for at undgå eller for at kunne håndtere en sådan form for smerte. Det skal understreges, at Spiro tager skarpt afstand fra den velkendte biologiske determinisme, hvor bestemte kulturelle træk ses som opfyldelse af biologiske behov. En sådan forsimplet determinisme kommer f.eks. til udtryk i den i USA fremvoksende sociobiologiske antropologi eller i antropologen R. Rappaports økofunktionalistiske argument om, at grisefester på Ny Guinea, kan forklares ud fra et behov for protein.

Spiro tydeliggør sit synspunkt i en diskussion af begrebet *karma*. Kulturrelativisten vil hævde, at dette begreb er unikt og hører til den indiske religiøse tradition, ja at det oven i købet, hvad *betydning* angår, er forskelligt og dermed usammenligneligt indenfor henholdsvis buddhismen og hinduismen. Spiro mener imidlertid, at begrebet «karma» med hensyn til funktion kan sammenlignes med begreber som «held», «skæbne», «reinkarnation», «Guds vilje» o.s.v. Selv om alle disse begreber såvel formelt som semiotisk er forskellige fra hinanden, handler de alle i følge Spiro på den ene eller den anden måde om *det lunefulde i et individs livschance*.

Begreberne er dermed ikke kun udtryk for noget kulturelt forskelligt, men refererer tilbage til en mere universel nødvendighed.

Jeg mener på denne baggrund, at også den *typiske museumsadfærd* kan have en forklaring, som har med *natur* at gøre. Man bliver nødt til at tage udgangspunkt i træk som f.eks. nysgerrighed, behov for spænding, aktivitet, kreativitet o.s.v. for at forklare, hvorfor publikum, til trods for at det er sammensat af forskellige individer, har en fælles adfærd. Dette betyder ikke, at denne adfærd ikke også har en kulturel og historisk dimension. Hvis det f.eks. bliver almindeligt og dermed til en vis grad trivielt at benytte *lyd* i forbindelse med udstillingselementer, vil lyd naturligvis med tiden opleves som mindre attraktivt og tiltrækkende.

Det handler i virkeligheden om, at vi i udstillingsmiljøet på grund af en række ydre forhold, som jeg ovenfor har nævnt, i realiteten anbringes i en situation, hvor det er meget vanskeligt at handle rationelt og individuelt. Fælles og mere biologiske forhold betyder derfor, at vi lader os «styre» af udstillingsdesign, og at de elementer, der appellerer til nysgerrighed, spænding o.s.v., tiltrækker et stor antal besøgende. I sciencecentre har man netop forsøgt at appellere til publikums nysgerrighed og til glæden ved at forholde sig aktivt til sine omgivelser ved at fylde udstillingsrummene med *aktiverende* udstillingselementer. Man opnår hermed, at det hele bliver spændende, hvilket i virkeligheden gør det endnu mere vanskeligt at koncentrere sig om udvalgte ting.

Det er naturligvis ikke min opfattelse, at «naturen» dikterer adfærden. Enhver har mulighed for at vælge, at man ikke vil lade

- 86 sig styre af udstillingsdesign. Nogle har imidlertid nemmere end andre ved at foretage et sådant valg som f.eks. de, der kommer med en meget stor forhåndsinteresse eller viden om de udstillede emner, de der har besøgt stedet før, de, der kommer alene o.s.v.

EPISTEMOLOGISK KONSTRUKTIVISME

Jeg har i det foregående ønsket at påpege, at der findes en typisk museumsadfærd, som man ikke bør ignorere, hverken fordi den ikke kan indpasses i accepterede teorier om menneskelig handlen, eller fordi den forbindes med behaviorismen.

Lawrences artikel, som jeg flere gange har henvist til, er typisk i denne henseende ved slet ikke at forholde sig til de resultater, som de empiriske adfærdsundersøgelser har bidraget med. Lawrence nøjes med at konstatere, at undersøgelsernes teoretiske udgangspunkt er uacceptabelt, og at andre mere samfundsorienterede teorier er mere frugtbare. Det er i øvrigt interessant, at nogle af disse andre teoretiske tilgangsvinkler, indenfor hvilke man f.eks. undersøger udstillingernes skjulte budskaber eller betragter museet som et tegnsystem, i lighed med behaviorismen opfatter mennesket som et passivt offer - ikke for ydre stimuli, men for *skjult betydning*. Da der til gengæld i forbindelse med disse opfattelser er tale om en ubevidst virkning på publikum, er det på det nærmeste umuligt at be- eller afkræfte disse teorier. Dette betyder naturligvis ikke, at teorierne er uinteressante eller ufrugtbare. Jeg ønsker blot at fremhæve, at der findes forskere, der kan tale om *virksomheden* på publikum uden af den grund at miste

andres respekt. Årsagen er tilsyneladende, at disse teorier har et andet og mere accepteret videnskabsteoretisk udgangspunkt.

I lighed med Lawrence finder jeg det interessant at se på museets *meaning* og på den *meaning*, hver enkelt museumsgæst skaber. Set fra et sådant udgangspunkt er det sandsynligt, at museets indlærings- og formidlingsfunktioner ikke er de forhold, der først springer i øjnene. Dette berettiger imidlertid ikke til, at man ignorerer disse funktioner - man burde i stedet arbejde på at give dem en anden status i publikums bevidsthed.

Lawrences kritik af publikumsundersøgelser og deres teoretiske udgangspunkt er i virkeligheden en kritik af de empiriske undersøgelser, der med et naturvidenskabeligt forbillende foregiver at afdække en sand, teoriuafhængig viden om verden. Kritikken rammer dermed ikke kun de behavioristisk inspirerede undersøgelser, men også de kognitivt orienterede - de såkaldte naturalistiske undersøgelser, som f.eks. M. B. Alt og R. L. Wolf har stået for, og som ud over observationer af publikum desuden benytter mere dybtgående interviews, hvor man forsøger at afdække publikums egne holdninger og vurderinger.

Lawrence har naturligvis ret, når han fremhæver, at interviews ikke kan være udgangspunkt for spørgsmål, der har med social betydning at gøre. Teorier *vokser* ikke ud af empiriske data, og mange forskellige teorier kan *hentes ind* som forklaring på de samme empiriske fænomener. Men spørgsmål og teorier som har med social betydning at gøre kan være mere eller mindre sandsynlige, og i denne forbindelse bliver de empiriske undersøgelser væsentlige.

Også indenfor medieforskningen, hvor man i mange år har interesseret sig for *betydning*, erkender man nødvendigheden af empirisk forskning. I en del år har man beskæftiget sig med f.eks. TV-mediet som tekst, - man har studeret indhold såvel som skjult betydning. I stedet for at operere med en teoretisk konstrueret *ideallæser* er man begyndt at studere den *virkelige læser* empirisk. Med forbillede i det etnografiske feltarbejde undersøger man forskellige modtagere eller familiegrupper meget forskellige brug af TV-mediet, og det har vist sig, at de postulerede *sandheder* om TV-mediets virkning og funktion ikke står for en nærmere afprøvning (J. Curran & M. Gurevitch.) Forskning i massekommunikation har et forspring i forhold til forskning i museumsformidling, og man kan her få indsigt i nogle af de problemstillinger, der sandsynligvis vil få betydning i den museologiske debat. Også mediedebatten har i de 80'erne været præget af det konstruktivistiske paradigme i en sådan grad, at det også her er blevet suspækt at tale om TV-mediets virkning på seeren. Virkning ses nu altid i lyset af «meaning» (McLeod, J. et al). Kritikken af det subjektivistiske, det kontekstbundne og det fortolkende har dog allerede vist sig. Hvis man lader sig «synke» ned i det empiriske og ser alt i sin kontekst - en kontekst som i princippet er grænseløs, mister man nødvendigvis på et eller andet tidspunkt muligheden for at sige noget interessant. Empiriske undersøgelser af subjektive og kontekstbundne forhold, er efter min opfattelse kun interessante hvis man sigter efter en almen viden.

Lawrences kritik af de empiriske publikumsundersøgelser refererer netop til den-

Der kan være mange grunde til, at kun en lille del af publikum læser udstillingernes tekster. Foto: Elsebet Morville

ne debat. Lawrence har mere til overs for en epistemologisk konstruktivisme, hvor det handler om *fortolkning* frem for *viden*. En epistemologisk konstruktivisme fører imidlertid ofte en totalrelativisme med sig. Hvis det overhovedet skal give mening at forstå det forskellige, forudsætter det efter min opfattelse en ide om noget fælles. Som Spiro siger, er det meningsløst at studere *betydning*, hvis man ikke har en ide om et system. Antropologien har i de seneste år været præget af netop denne diskussion. Kulturrelativisterne kan ikke på een gang hævde, at alle kulturer er unikke og usammenlignelige, samtidig

88 med at de studerer disse kulturer. Hvordan kan det overhovedet give mening at studere fremmede kulturer, hvis kulturrelativismen gør det umuligt at forstå de andre? Hvis ethvert synspunkt udelukkende er socialt og kulturelt konstrueret, så lærer vi netop intet af substans, når vi påpeger, at et synspunkt er socialt og kulturelt konstrueret. Jonathan Friedman har i en kritik af kulturrelativismen påpeget, at hvis kultur blot handler om at skabe betydning eller at læse tekster, og hvis antropologien blot bidrager med nye tekster, kan tekstskrivningen kun have eet formål - at den kan *selges*. Ud fra et sådant totalrelativistisk synspunkt er det i øvrigt også meningsløst at kritisere de empiriske publikumsundersøgelser for ikke at studere f.eks. «betydning». For en sådan kritik indebærer nødvendigvis en ide om, at det er bedre at studere «betydning» end at studere adfærd. Relativisten har imidlertid ingen midler, hvormed han kan foretage en sådan vurdering.

Kulturrelativismen og den relativistiske konstruktivisme har i de senere år fået mange tilhængere på grund af en berettiget kritik af den *realistiske videnskabsopfattelse*. Konstruktivismen begynder så småt at vise sig i den museologiske diskussion (G. E. Hein) og i bøger om publikumsundersøgelser (E. G. Guba & Y. S. Lincoln.) Der er dog en tendens til, at man her sammenblander en konstruktivistisk indlæringsteori med en konstruktivistisk og relativistisk epistemologi. Når man taler om en konstruktivistisk indlæringsteori henviser man til f.eks. Piaget og i stigende omfang til Vygotsky, som begge havde den i dag anerkendte opfattelse, at mennesket erkender sin verden i kraft af en mental konstruktionsproces. En sådan erkendelse

har store konsekvenser for undervisningen i såvel skoler som museer, fordi man ikke accepterer, at erkendelse opnås via en overførelse af viden til et passivt offer (D. Edwards.)

En sådan konstruktivistisk indlæringsteori, som jeg selv tilslutter mig, blandes imidlertid sammen med en konstruktivistisk og relativistisk epistemologi. Dette giver et interessant problem, når man i sin lovprisning af den epistemologiske relativisme henviser til Vygotsky (G. Hein.) På trods af sit imponerende bidrag til en konstruktivistisk indlæringsteori forsvarede han aldrig en epistemologisk og relativistisk konstruktivisme. Problemet med den epistemologiske konstruktivisme er netop, at man, fordi man benægter, at teorier har relation til virkeligheden, mister muligheden for at afgøre, hvad der gør nogle teorier bedre end andre.

VIRKSOMHEDSTEORIEN

I artiklen: *Den kulturhistoriske psykologi - ideologisk metafysik eller objektiv teori* rede-gør filosofen Uffe Juul Jensen for denne problematik. For Uffe Juul Jensen er teorier mentale konstruktioner, og i modsætning til en realistisk epistemologi afspejler teorierne for ham ikke objektivt eksisterende strukturer i verden. I den kulturhistoriske tilgang (som intet har med kulturhistorie i almindelig forstand at gøre) er praksis kriteriet for videnskabelighed. Enhver given praksis kan informeres (få form) gennem teorier. De teorier man lader informere en given praksis, hentes ikke fra en særlig teoretisk himmel, men fra andre former for praksis (Juul Jensen.) Sigtet er bestandig en mere og mere objektiv (teoretisk informeret) forståelse af

praksis. Men dermed har man ikke forpligtet sig til at være på vej til at formulere en teori, som er i overensstemmelse med den objektive virkelighed. Der er kun eet kriterium på, at teorier er objektive: at de bidrager til en systematisk udvidelse af handlemuligheder i den praksis, der søges informeret (Juul Jensen.) I en sådan forståelse er alle teorier dermed ikke lige gyldige. At teorierne er mentale konstruktioner medfører også indenfor denne forståelse, at man med sine mentale konstruktioner skaber verden forstået på den måde, at de teoretiske konstruktioner får praktiske konsekvenser. Hermed er det også klart, at enhver teori har et politisk og et etisk aspekt. Et sådant udgangspunkt gør det muligt at undersøge andre teories *rationelle kerne*. Der findes nemlig ikke a priori principper, ud fra hvilke man på forhånd kan tage afstand fra andres videnskabelige praksis under henvisning til, at de ikke er objektive eller videnskabelige. Alle disse sondringer foretages nødvendigvis ud fra et praktisk-historisk standpunkt med de usikkerheder og den tvivl, som enhver praksis kan afføde.

En sådan tilgangsvinkel, som af Juul Jensen betegnes *virksomhedsteori*, er et eksempel på, at en totalrelativistisk konstruktivisme ikke er det eneste alternativ til en *naiv realisme*, hvor man går ud fra, at teorier afspejler objektivt eksisterende forhold i verden. Virksomhedsteorien gør det derfor muligt at undersøge publikumsadfærd empirisk og på videnskabelig vis, uden at man dermed kan beskyldes for at tilslutte sig den «naive realismes» udgangspunkt.

AFSLUTNING

Konsekvensen af det i dag populære standpunkt, at hvert enkelt menneske skaber sin egen verden eller tekst, og at man ikke kan tale om udstillingers *effekt* uden med det samme at sige *effekt for hvem*, er, at man totalt afskriver sig muligheden for at tale om forbedring af udstillingsmiljøer. Man bliver nødvendigvis nødt til at tale om forbedring i forhold til et gennemsnittpublikum, og den empiriske publikumsforskning viser, at man set i forhold til det store flertal af besøgende godt kan tale om, at nogle udstillingsmiljøer er bedre end andre. Formålet med de empiriske adfærdsforskning er i virkeligheden at modvirke udstillingsmiljøets negative indflydelse på publikum. Det handler blandt andet om at skabe betingelser for, at publikum kan fordybe sig i udvalgte udstillingsafsnit og dermed undgå at lade sig distrahere af de mange konkurrerende tilbud. Dette har ikke kun med *adfærdstyring* og udstillingsdesign i en overordnet betydning at gøre, men handler i høj grad om at tage konstruktivismens opfattelse af menneskets erkendelse alvorligt.

Det handler om i højere grad at skabe betingelser for en mental aktivitet. I realiteten er der ikke nogen modsætning mellem konstruktivismens synspunkt om, at mennesket erkender sin verden i kraft af en aktiv konstruktionsproces, og publikumsforskningens forsøg på at skabe udstillingsmiljøer, der fungerer for et stort flertal af de besøgende. For indholdet i den mentale konstruktion er naturligvis afhængig af de omgivelser, den enkelte udsættes for. Udstillingsmiljøer kan være så belastende at opholde sig i, at muligheden for en aktiv mental proces bliver van-

90 skeliggjort. F.eks. vil ensformige udstillingsrum udgøre en belastning for de fleste. I et sådant udstillingsmiljø vil mange derfor lade sig styre af udstillingsdesign. Omvendt vil man kunne skabe udstillingsmiljøer, der fungerer i forhold til flertallet. Det er min opfattelse, at de fleste finder det mere interessant at være aktivt udforskende end at være passivt modtagende, men udstillinger kan fremme eller blokere for denne mulighed.

Også på et andet plan er der begrænsninger på den subjektive *konstruktion* af verden. Hvert enkelt subjekt er naturligvis del af en kulturel og historisk kontekst, en kontekst som sætter grænser for forskelligheden af de enkelte subjekters oplevelse af en given udstilling. Som den tyske litteraturteoretiker H. J. Jauss udtrykker det, møder mennesker et litterært værk på baggrund af en fælles forventningshorisont. Et litterært værk indskrives sig naturligvis i en bestemt historisk og kulturel kontekst, og det opfattes på baggrund af en bestemt kontekst. En sådan forventningshorisont eksisterer naturligvis også i mødet med museet, og det er en forventningshorisont, man som udstillingstilrettelægger kan *spille op imod*, hvis man har fornemmelse for dens indhold. F.eks. har etnografiske udstillinger i de senere år mærket effekten af sammenstødet mellem forskellige kontekster og forventninger, når *de fremmede* har set sig selv udstillet i vestens museer og reageret på udstillinger på en helt uventet måde.

I sciencecentre har man i flere år arbejdet aktivt på at undersøge publikums forhåndsviden om naturvidenskabelige emner. Det har som et resultat af disse undersøgelser vist sig, at en stor del af sciencecentrenes publikum, deler de samme

fejlopfattelser af naturvidenskabelige fænomener, og man har på baggrund af denne viden kunnet skabe mere effektivt indlærende udstillinger, fordi man netop har taget udgangspunkt i publikums forhåndsviden.

Selv om publikum således i een forstand møder museet som subjekter, der forholder sig til udstillingerne som mentalt aktive individer, der hver især *konstruerer* deres egen udstilling, er der grænser for denne konstruktionsproces. Der vil være fællestræk i den måde, hvorpå de enkelte subjekter møder en udstilling, ikke blot fordi en stor del af publikum ofte vil være del af en fælles historisk og kulturel kontekst, men også fordi vi som biologiske væsner i en eller anden forstand har fælles præferencer m.h.t. udstillingsdesign og de muligheder eller begrænsninger, et sådant miljø sætter for vor udfoldelse.

Jeg vil afslutte dette forsøg på at forsvare forskning i museumsformidling og i det hele taget forskning i almene forhold med et citat fra Umberto Eco's bog *Travels in Hyperreality*, hvor han i et afsluttende kapitel diskuterer udstillingers didaktiske og æstetiske aspekter i forhold til hinanden. Det følgende citat tager udgangspunkt i en kritik af *æstetiserende* udstillinger på Expo'67 i Montreal:

In these cases avant-garde art used pedagogic methods, but did not become educational. At best it reached the level of experiment, proposing new exhibition techniques not yet fully investigated. The solution to this contradiction lies not in these avant-garde forms, valid in their own sphere, but in avant-garde didactics, in a developing pedagogy, a revolutionary way of teaching. Thus expositions should utilize systems of popularized communication, valid for any visitor, which other means of com-

munication, from TV to newspapers, cannot employ with equal intensity. (Eco 1983 p. 305)

Jeg vil til slut tilføje, at forskning i museumsformidling, som jeg håber det er fremgået, også efter min opfattelse omfatter mange andre og mindst lige så interessante forhold som forskning i adfærd. Jeg har dog ønsket at påpege, at der ikke findes nogen begrundelse for på forhånd at afvise resultaterne af den empiriske adfærds – og publikumsforskning. Tværtimod er denne forskning en nødvendig forudsætning for at kunne skabe udstillingsmiljøer, der giver mulighed for oplevelse og indlæring.

SUMMARY

Museum pedagogy in the future

Behaviouristically inspired and empirically founded research into the relationship between visitors and exhibitions has frequently shown that it is possible to talk about typical visitor behaviour, where the visitors are to a large extent controlled by exhibition design.

In the discussions of museology theory these investigations are almost never taken seriously. The predominant pattern of research states that it is impossible to talk about a «typical» visitor. The museum experience is seen instead to result from subjective mental constructions. As a consequence of this approach one cannot talk about «good» or «bad» exhibitions without asking, «good» or «bad» for whom?

Simultaneously the museological debate today stresses quite a different field of research in which the more social aspects of the museum practice is emphasised, and where the «learning» aspect of museum visiting is seen as more or less irrelevant.

This paper argues that it is important not only to carry out research into the concrete relationships

between museum and visitor regarding learning and experience, but also that it is important to investigate what constitute common traits in the museum experience. Although the individual visitor «constructs» his own world, there are limits to the subjectivity of such constructions. Common traits in the way different people meet an exhibition are on the one hand a result of the fact that the visitors share to a large extent a common cultural and historical background, which leads to a common «horizon of expectation», and on the other hand to the fact, that we are biological beings sharing common preferences for certain kinds of exhibition design.

LITTERATUR

- Alt, M. B.: Evaluating didactic exhibits: A critical look at Shettel's work. I: *Curator*, vol.20, nr.3. 1977.
- Bourdieu, P.: *The Love of Art*. Polity Press 1991.
- Bourdieu, P.: *Distinctions*. London 1984.
- Clifford, J.: *The Predicament of Culture*. Harvard 1988.
- Corner, J.: Meaning, Genre and Context: The Problematics of «Public Knowledge» in the New Audience Studies. I: Curran, J.: *Mass Media and Society*, New York 1991.
- Dierling, L. et al.: Family Behavior and Learning in Informal Science Settings. I: *Science Education*, vol.78, nr.1, 1994.
- Duncan, C. & Wallach, A.: Museum of Modern Art as late capitalist ritual. I: *Marxist Perspectives*, Winther 1978.
- Eco, U.: *Travels in hyperreality*. USA 1986.
- Edwards, D.: *Common Knowledge*. London 1987.
- Excellence.: *Excellence and Equity*. The American Association of Museums. 1992.
- Falk, J.: Predicting visitor behavior. I: *Curator*, vol.28, nr.4, 1985.
- Friedman, J.: Beyond Otherness or: The Spectacularization of Anthropology. I: *Telos*, nr.

- 71, spring 1987.
- Gardner, H.: *Frames of Mind*. New York 1983.
- Geertz, C.: *The interpretation of cultures*. New York 1973.
- Guba, E. G. & Lincoln, Y. S.: *Fourth Generation Evaluation*. London 1989.
- Haraway, D.: Teddy Bear Patriarchy: Taxidermy in the Garden of Eden, New York City, 1908 - 1936. I: *Social Text*, 1984-85.
- Hedegaard, M.: Zonen for nærmeste udvikling som grundlag for undervisning. I: Hedegaard, M. et al.: *Et virksomt liv*. Århus Universitetsforlag, 1989.
- Hein, G. E.: *Constructivist learning theory*. Upublicert. 1993.
- Jauss, H. R.: *Toward an Aesthetic of Reception*. Minnesota 1982.
- Juul Jensen, U.: Den kulturhistoriske psykologi: Ideologisk metafysik eller objektiv teori? I: Hedegaard, M. et al.: *Et virksomt liv*. Århus Universitetsforlag 1989.
- Lawrence, G.: Rats, street gangs and culture: Evaluations in museums. I: Kavanagh, G: *Museum Languages*. Leicester 1991.
- McLeod, J.: On Understanding and Misunderstanding Media et al.Effects. I: Curran, J: *Mass Media and Society*, New York 1991.
- Melton, A. W.: Visitor Behavior in Museums: Some early research in environmental design. I: *Human Factors*, vol.14, nr.5, p.393-403.
- Olsen, B. : Det retoriske museum. En fortelling om makt og fortid. I: *Nicolay*, nr.49, 1988.
- Piaget, J.: *The Child's construction of reality*. London 1958.
- Pool, R.: Postmodern Ethnography? I: *Critique of Anthropology*, vol.11, nr.4, 1991.
- Robinson, E. S.: *The behavior of the museum visitor*. Publications of the American Association of Museums. New Series, 5, 1928.
- Screven, C. G.: Exhibitions and Information Centers: Some Principles and Approaches. I: *Curator* vol. 29 no. 2, 1986.
- Shettel, H. H.: A critical look at a critical look: A Response to Alt's critique of Shettel's work. I: *Curator*, vol.21, nr.4, 1978.
- Spiro, M. E.: A Critique of Cultural Relativism, with Special Reference to epistemological Relativism. I: Spiro, M. E.: *Anthropological other or Burmese Brother?* London 1992
- Treinen, H.: Das Museum als Massemedium. I: ICOM/CECA: *Museumspädagogik Museumsarchitektur für den Besucher*. Hannover 1980.
- Vygotsky, L. S.: *Tænkning og sprog* 1-2. Kbh. 1972.
- Wolf, R. L. et al.: A naturalistic view of evaluation. I: *Museum News*, july/august, 1980.
- Zacharias, W.: *Zeitphänomen Musealisierung*. Klartext Verlag 1990.
- Inge Meldgaard er forskningsstipendiat med emnet: «Museet som forskningsformidlende institution» – om forholdet mellem udstilling og publikum. Er uddannet etnograf og folkeskolelærer.
Adr: Afdeling for etnografi og socialantropologi, Moesgård, DK-8270 Højbjerg. Fax +45-86 27 07 08